

הפורום להשכלה גבוהה של "בשער" ומוסד שמואל נאמן

מפגש בנושא:

אקדמיה, דמוקרטיה ומה שביניהן

דוח מסכם

אקדמיה, דמוקרטיה ומה שביניהן

מפגש במסגרת הפורום להשכלה גבוהה
של ארגון בשער – קהילה אקדמית למען
החברה בישראל ומוסד שמואל נאמן
16 ביוני 2023

דוח מסכם

מרץ 2024

סיכמה: אושרת כץ שחם
ערכה: סימה ציפרפל
מוסד שמואל נאמן

ועדת ההיגוי של הפורום להשכלה גבוהה:

פרופ' שמעון ינקלביץ' – יו"ר, ובסדר א-ב: ד"ר ורד אריאל נהרי, פרופ' יערה בר-און,
פרופ' עירד יבנה, פרופ' חגית מסר ירון, פרופ' אהרן צ'חנובר, מר עמוס שפירא

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשת מראש ובכתב מהפורום להשכלה גבוהה, מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים תוך ציון מפורש של המקור. הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת משתתפיו. המפגש ואינן משקפות בהכרח את דעת בשער ומוסד שמואל נאמן

דו"ח מסכם למפגש מקוון שנערך ב-16.6.2023 בנושא:

אקדמיה, דמוקרטיה ומה שביניהן

יו"ר ומנחה: פרופ' יעל השילוני דולב, אוניברסיטת בן-גוריון

פאנל בהשתתפות (לפי סדר א-ב):

פרופ' דוד אנוך, החוג לפילוסופיה והפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית
בירושלים

פרופ' אמל ג'אמל, אוניברסיטת תל אביב

פרופ' מני מאוטנר, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' צילה סינואני-שטרן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

[קישור להקלטת המפגש](#)

סיכמה: אושרת כץ שחם
ערכה: סימה ציפרפל

תוכן העניינים:

3	תמצית.....
7	מהלך הדין.....
7	ברכות.....
7	דברי פתיחה.....
10	סבב ראשון – הקשר בין דמוקרטיה ואקדמיה.....
17	סבב שני – אתגרי האקדמיה לאור מגמות התקופה.....
23	סבב שלישי – להתגבר ולצאת מחוזקים.....

מסמך זה הוא דו"ח מסכם למפגש מקוון שנערך ב-16.06.23 על ידי הפורום להשכלה גבוהה של "בשער – קהילה אקדמית למען החברה בישראל" ומוסד שמואל נאמן למחקרי מדיניות לאומית. המפגש עסק בנושא "אקדמיה, דמוקרטיה ומה שביניהן".

אנו חיים בזמנים מורכבים. רוחות הזמן מביאות עימן אתגרים משמעותיים לחברה האנושית. גלים של חוסר ודאות ואי-יציבות פוקדים את העולם והעלייה בכוחם של משטרים פופוליסטיים וצמצום מרחב הדמוקרטיה מעוררים דאגה רבה.

גם מדינת ישראל מוצאת עצמה בצומת דרכים מכריע באשר לאופייה וזהותה. המאבק על עתידה כמדינה השואפת לערכים של שוויון, פלורליזם וסובלנות מתנהל כעת במלוא המרץ. יש הרואים בכך איום ממשי על המורשת הדמוקרטית והליברלית של המדינה, כפי שבאה לידי ביטוי בהכרזת העצמאות.

מבחינה היסטורית, מעבר ממשטר דמוקרטי לשלטון רודני עובר בפגיעה בעמודי התווך של הדמוקרטיה – מערכת משפט, תקשורת חופשית ואקדמיה. האקדמיה מייצגת אליטה פריווילגית ולכן מהווה מטרה להכפשה ולניסיונות התערבות בחופש האקדמי ובאוטונומיה המוסדית הפוגעים בעקרונות שעליהם מושתתת האקדמיה: מצוינות, חתירה לאמת והקפדה על מתודות מדעיות.

האקדמיה בישראל התגייסה ברובה למאבק תחת הסיסמה "בלי דמוקרטיה אין אקדמיה". סיסמה זו מעלה שאלות כגון:

- האם באמת "בלי דמוקרטיה אין אקדמיה"? ואם כן, כיצד קורה שאוניברסיטאות מחקר קיימות גם במשטרים שאינם דמוקרטיים?
- האם אקדמיה הפועלת משטר שאינו דמוקרטי אינה יכולה לשגשג? האם היא אינה יכולה למלא את תפקידיה בהוראה מאתגרת, מחקר פורץ דרך והטמעת ערכים?
- האם גם ההיפך הוא הנכון? האם דמוקרטיה ליברלית זקוקה לאקדמיה חופשית?
- האם האקדמיה צריכה לתפקד כשומר סף שמחנך גם לערכים שבבסיס האתוס האקדמי? האם מתפקידה להעלות על סדר היום גם נושאים חברתיים, לרבות אלו שבמחלוקת, שאלות אתיות ודין מעמיק על כיווני מחקר המתפתחים באקדמיה ושיש להם השלכות חברתיות?
- ככל שיש לאקדמיה תפקיד כזה, הן כלפי הסטודנטים הבאים בשעריה, והן מול החברה כולה, האם אנחנו עושים זאת בדרך ובמידה הראויים ונערכים נכון מול התקופה המתגרת שבה אנחנו חיים?
- האם בעידן של פוסט אמת, התחזקות משטרים פופוליסטים ואיום גלובלי על המודל הדמוקרטי הליברלי, האקדמיה צריכה להגדיר מחדש את תפקידיה ואופן פעילותה, ואם כן כיצד?

הכנס " אקדמיה, דמוקרטיה ומה שביניהן", שנערך על ידי הפורום להשכלה גבוהה של ארגון "בשער – קהילה אקדמית למען החברה בישראל" ומוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית ב-16.6.2023, עסק בנושאים אלו ומשתתפיו ניסו לענות על שאלות אלו ולהציע פתרונות לחיזוק מעמדה של האקדמיה אל מול אתגרי התקופה.

הכנס נערך בשלושה סבבים, אשר כל אחד מהם הוקדש לנושא אחר:

1. הקשר בין דמוקרטיה לאקדמיה

דמוקרטיה מהותית היא דמוקרטיה שמעודדת מעורבות אזרחית מושכלת מעל ומעבר לבחירות. האקדמיה, כפי שחזה וילהלם פון הומבולדט כבר בתחילת המאה ה-19, ממלאת תפקיד מרכזי בדמוקרטיה מסוג זה, בחינוך האזרחים לחשיבה ביקורתית ובתרומה למרקם האינטלקטואלי והמוסרי. מאידך, סביבה דמוקרטית המעודדת חופש מחשבה ומחקר חיונית לצמיחת אקדמיה מהסוג שהחברה צריכה לשאוף אליו ("האקדמיה שאותה אנחנו רוצים"). מהבחינה הזו היחסים בין דמוקרטיה לאקדמיה הם סימביוטיים, ונוכחותה של האחת משפרת את איכותה של האחרת.

סביבה אקדמית חופשית ופתוחה חשובה לקידום מדעי, במיוחד במדעי הרוח והחברה הנתפסים לעיתים כמדעים בהם אין אמת מוחלטת. במהלך ההיסטוריה משטרים לא דמוקרטים אשר שמרו על גישה אינסטרומנטלית הצליחו להגיע להישגים במדעים המדויקים ובמדעי החיים, אך הפגיעה בחופש האקדמי תחת משטרים אלו השפיעה לרעה על כלל המוטיבציה וההתפתחות האינטלקטואלית בגלל חוסר בדיון פתוח וחופשי על תפיסות אמת שונות. מהבחינה הזו, הרוח החופשית של האקדמיה חייבת לעמוד ביסוד הפעילות האקדמית ולכן משטר דמוקרטי חיוני לקיומה של אקדמיה חופשית.

על המוסדות להשכלה גבוהה מוטלת האחריות לשמור על סביבה אקדמית פתוחה וחופשית ולהקפיד על הקוד האתי המאפשר חופש אקדמי, חתירה לידע ושיח ביקורתי שחיוניים לעיצוב חברה איתנה ותוססת אינטלקטואלית.

2. אתגרי האקדמיה לאור מגמות התקופה

הדוברים בכנס התייחסו אל האתגרים העומדים בפני האקדמיה הישראלית על רקע השינויים הפוליטיים האחרונים בישראל. גורמים כמו פוליטיקה פופוליסטית, תמורות כלכליות ומלחמות תרבות מאיצים תהליכי הערכה מחדש של ערכים הומניסטיים וביניהם גם תפקידה של האוניברסיטה בחברה, ועלולים עקב כך להוות איום ישיר על ערכי היסוד של האקדמיה.

בכנס הועלו חששות שונים: מצד אחד, חשש מאי נכונותה של האקדמיה לאתגר את מבני הכוח הקיימים לאור קשריה ההיסטוריים למדינה, ומהצד השני, חשש מכפייה פוליטית מצד מנהיגי האוניברסיטאות על סטודנטים וסגל.

כמו כן, הועלתה קריאה לעידוד אקדמיה עצמאית העוסקת באופן פעיל בשינויים חברתיים ותורמת משמעותית לעיצוב משטר דמוקרטי בישראל. על האקדמיה להיות מכילה ונגישה יותר, תוך הכרה בצורך בניווט קפדני בנושאים רגישים מבחינה פוליטית. בדרך זו האקדמיה תוכל לתבוע מחדש את תפקידה כמגדלור של חופש מחשבה ומחקר.

3. להתגבר על האתגרים ולצאת מחוזקים

הדוברים הציעו נקודות מבט מגוונות הנוגעות לאתגרים ולכיוונים העתידיים של האקדמיה בישראל. הם הדגישו את הצורך בהתאמת האקדמיה לאקלים פוליטי מתפתח מבלי לפגוע במצוינות המדעית. כדי לעמוד בכך, יש צורך בהקפדה אקטיבית על גיוון אינטלקטואלי ובטיפול חשיבה רחבה ומשמעותית בתוך האקדמיה.

חלק מהדוברים הזהירו מפני הדגשת יתר של קריטריונים כמותיים למצוינות אקדמית והפגיעה הפוטנציאלית שהיא מציבה לרוח המחשבה החופשית והיצירתיות.

בתוך האתגרים הקיימים ישנה גם אופטימיות המשותפת לכלל הדוברים הרואים במשבר הזדמנות להערכה מחדש של תפקידה, זהותה ומבנה האקדמיה, ולמציאת איזון טוב יותר בין עצמאות אקדמית לבין מעורבות בתהליכים סוציולוגיים בחברה.

מפגש בנושא:

אקדמיה, דמוקרטיה ומה שביניהן

יו"ר ומנחה:

פרופ' יעל השילוני דולב

התקיים ביום שישי, ה-16.6.23 בשעות 11:00-12:30, בזום

תוכנית המפגש

ברכות

ד"ר ורד אריאל נהרי, מנכ"לית "בשער"

דברי פתיחה:

פרופ' שמעון ינקלביץ, יו"ר פורום השכלה גבוהה, "בשער"

יו"ר ומנחה: פרופ' יעל השילוני דולב, אוניברסיטת בן גוריון בנגב ו"בשער".

פאנל בהשתתפות (לפי סדר א-ב):

פרופ' דוד אנוך, החוג לפילוסופיה והפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

פרופ' אמל ג'אמל, אוניברסיטת תל אביב

פרופ' מני מאוטנר, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' צילה סינאני-שטרן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

שאלות מהקהל

ברכות

ד"ר ורד אריאל נהרי, מנכ"לית בשער

ורד אריאל-נהרי, בוגרת אוניברסיטת תל אביב במדעי המדינה, מוסמכת האוניברסיטה בספרות ובעלת תואר דוקטור מהחוג לספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב. בנוסף היא בעלת תואר מוסמך במנהל עסקים.

לאור האיומים על האקדמיה ועל הדמוקרטיה בישראל, הקשר בין האקדמיה לדמוקרטיה והמשמעויות הנגזרות מכך - הוא נושא אקטואלי ובווער.

מטרת המפגש היא להתמקד בשאלה העקרונית הזאת מבלי להתחשב ברעשי הרקע ובמחלוקות הפוליטיות, שכן למרות המצב הסוער, המשבר יכול להוות גם הזדמנות לתיקון עיוותים חברתיים היסטוריים לטובת כל האזרחים, ברוח מגילת העצמאות.

דברי פתיחה

פרופ' שמעון ינקלביץ', אוניברסיטת תל אביב, חבר בשער ויו"ר הפורום להשכלה גבוהה

פיזיקאי, שימש ראש בית הספר לפיזיקה, סגן רקטור ורקטור באוניברסיטת תל אביב, בה גם הקים את אוניברסיטת תל אביב לנוער ובמשך 20 שנה עמד בראשה. כמו כן, היה חבר בוועדה לתכנון ולתקצוב של המועצה להשכלה גבוהה. על עבודתו המדעית זכה בפרסים רבים, בהם פרס הומבולדט על שם ליזה מייטנר, ופרס ויצמן למדעים מדויקים.

אנחנו בתקופה לא פשוטה ומאתגרת. העולם נמצא בעידן הפוסט אמת ופוליטיקה של זהויות, עידן שבו אפשר לחזות בתהליכים שמביאים למגמות של התחזקות משטרים פופוליסטים ואיום גלובלי על מה שקרוי הדמוקרטיה הליברלית. ישראל נמצאת בעיצומו של מאבק על דמותה כמדינה דמוקרטית וליברלית שערכיה מבוססים על שוויון, פלורליזם, חופש ביטוי, כבוד אדם וקבוצות מיעוט ושלטון החוק ברוח מגילת העצמאות.

ההיסטוריה הרחוקה והקרובה מלמדת אותנו כי המעבר משלטון דמוקרטי, ובפרט מדמוקרטיה ליברלית לשלטון טוטליטרי, פופוליסטי ובוודאי דיקטטורי עובר דרך השתלטות על מערכת המשפט, העיתונות החופשית והאקדמיה. האקדמיה נמצאת גבוה ברשימה הזו ומקוטלגת כאלוהית פרווילגית. אליטיזם הופך למילת גנאי גם כשהוא מייצג באקדמיה דחיפה בלתי מתפשרת לכישורים, איכות, ערכים, מצוינות וחיפוש האמת ולא חלילה התנשאות, דעות קדומות ואי שוויון. חשוב לנתח ולהבין מאין מגיעה גישה זו הכורכת גם רצון להתערב ולקבוע נושאים שונים באקדמיה תוך פגיעה בחופש האקדמי ובאוטונומיה המוסדית, זלזול במתודה האקדמית ובדעות מומחים המבוססות על ידע.

האקדמיה בישראל התגייסה ברובה למאבק תחת הסיסמה "בלי דמוקרטיה אין אקדמיה". סיסמה זו מעלה שאלות:

- מה בדיוק עומד מאחורי הסיסמה? שהרי אוניברסיטאות מחקר קיימות גם במשטרים שאינם דמוקרטיים כמו בסין ואפילו בסינגפור שאיננה דמוקרטיה ליברלית.
- באילו מובנים האקדמיה במשטר שאינו דמוקרטי הינה בהכרח אקדמיה נכה שאינה יכולה לשגשג ולקיים מחקר מוביל?
- האם אקדמיה שכפופה לרשות מבצעת יכולה למלא את תפקידיה בהוראה מאתגרת, מחקר פורץ דרך והטמעת ערכים?
- מה תהיה דמות האקדמיה והמחקר האקדמי במשטר כזה?
- האם המשפט ההפוך נכון? קרי, האם דמוקרטיה ליברלית זקוקה לאקדמיה חופשית שיש לה תפקיד חיוני גם כשומר סף שמחנך גם לערכים שבבסיס האתוס האקדמי ומעלה על סדר היום גם נושאים חברתיים, לרבות אלו שבמחלוקת, שאלות אתיות, ודיון מעמיק על כיווני מחקר המתפתחים באקדמיה שיש להם השלכות חברתיות?
- ככל שיש לאקדמיה תפקיד כזה, הן כלפי הסטודנטים הבאים בשעריה, והן מול החברה כולה, האם אנחנו עושים זאת בדרך ובמידה הראויים והאם אנו נערכים נכון מול התקופה המתגרת שבה אנחנו חיים?
- האם בעידן של פוסט אמת, התחזקות משטרים פופוליסטים ואיום גלובלי על המודל הדמוקרטי הליברלי, האקדמיה צריכה להגדיר מחדש את תפקידיה ואת אופן פעילותה, ואם כן, כיצד?

העשייה האקדמית בהוראה ובמחקר מתקדם ופורץ דרך ובבניית כישורים, איכות ומצוינות שמגולמים במילה האנגלית merit. היא גם מהווה את עמוד התווך בהכרה הליברלית ומתבססת על ידע, מומחיות ומקצוענות, על גישה חופשית, רציונלית וביקורתית, על אימות חופשי ועל העמדת המדע במבחן הניסוי, במטרה לאתגר את הידע הקיים ולהגיע את האמת. גישה זו מאתגרת ע"י זרמים המבקשים להכניס אידיאולוגיות להוראה ולמחקר האקדמי. אידיאולוגיות כאלו יכולות להיות חברתיות פוליטיות או

מבוססות על זהויות. ההיסטוריה מצביעה על הסכנות של השתלטות אידאולוגית מסוג זה או אחר. סכנות אלו מגיעות בעיקר מבחוץ, אבל יש אספקטים שלהן גם התוך הבית האקדמי פנימה. במפגש היום, הדן ב"אקדמיה דמוקרטית ומה שביניהם", נושאים כאלו יבואו לידי ביטוי כמו גם אחרים, הדיון היום יתמקד בקשרי הגומלין שבין הדמוקרטיה הליברלית לבין האקדמיה, תפקידיה, ערכיה ודרכי פעולתה.

פרופ' יעל השילוני דולב, אוניברסיטת בן גוריון

פרופסורית מן המניין במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת בן גוריון. בעבר כיהנה כנשיאה משותפת של האגודה להיסטוריה ופילוסופיה של המדע וכחברת המועצה הלאומית לביו-אתיקה. כיום היא חברת ועדת ההיגוי והשיפוט לקידום הוגנות מגדרית במל"ג וחברת עמותה ב"בשער".

ישראל שרויה במשבר חברתי חריף מאוד שמאיים על כלל החברה, אבל ביתר שאת על מוסדות שהתפקיד שלהם הוא ביקורת חברתית. מערכת המשפט, העיתונות והאקדמיה מאוימים על ידי תהליכי פוליטיזציה, שמטרתן לשנות מהיסוד את התפקיד החברתי של המוסדות האלה. זה כופה עלינו לברר מחדש את התפקיד שלנו. מזה חודשים רבים כבר אנחנו נתונים ונתונות תחת הרעשה אינסופית, הרעשה מכוונת שמקשה מאוד לעשות את מה שאנחנו יודעים ואוהבות לעשות באקדמיה, לחשוב לעומק וברצינות לא רק כתגובה לאיזה איום מידי, לא במהירות של עולם התקשורת שניזון מסנסציה ולא מתוך הצורך לשאת חן בעיניי בייס כזה או אחר. לאור זאת, בכנס היום נעצור ונחשוב בצורה רחבה, נקיים דיון מעמיק על האקדמיה הישראלית, על עצמנו, נברר מה הסכנות האורבות לאקדמיה, מה התפקיד שלה כעת ובהמשך, מה צפוי שיקרה, מה אפשר לעשות כדי גם לשמור מכל משמר על מה שיש לשמור עליו אבל גם לשנות את מה שאולי צריך לשנות.

מאז הבחירות האחרונות האקדמיה הישראלית נמצאת ממש בחזית ההתנגדות להפיכה המשטרית. מומחיות ומומחים ממגוון דיסציפלינות הפכו לאקטיביסטים כמעט במשרה מלאה. האקדמיה לוקחת תפקיד מרכזי במחאה וכמו בתחומים אחרים משתמשת במומחיות של חברותיה וחבריה כדי להסביר ולפרש את המהלכים הפוליטיים והמשפטיים השונים. היא גם מוציאה לרחובות אלפי נשות ואנשי סגל מכל המוסדות ביחד עם סטודנטיות וסטודנטים תחת הסיסמה "בלי דמוקרטיה אין אקדמיה". נשתדל להעמיק מעבר לסיסמה הזו ולדבר על התפקיד המיוחד של האקדמיה בקידום הדמוקרטיה ועל שלל נושאים והמשמעויות הכרוכים בו.

סבב ראשון - הקשר בין דמוקרטיה ואקדמיה

תמצית:

סבב זה של הכנס סיפק בחינה מקיפה של הקשר המורכב בין דמוקרטיה לאקדמיה.

שאלות הסבב הראשון:

- האמנם אין דמוקרטיה בלי אקדמיה ולהיפך?
- מה נפגע והאם נפגע משהו מהותי במערכת האקדמית כשהיא פועלת תחת משטרים שאינם דמוקרטיים?
- מה ניתן ללמוד ממקומות אחרים ומה התפקיד של האקדמיה, האם היא נדרשת רק לחפש אחר האמת, הידע ולהכשיר עובדים או האם יש לה גם תפקיד בהקשר הדמוקרטי? האם היא רק ניזונה מהדמוקרטיה או שגם צריכה לחזק אותה ולתרום לה?
- האם יש לה תפקיד חברתי אזרחי להכשיר אזרחים דמוקרטיים ביקורתיים, והאם היא מצליחה או כושלת בכך?
- מה הקשר בין מילוי תפקיד זה להיחלשותם המתמשכת של מדעי החברה והרוח?

הנושאים המרכזיים שהועלו בסבב הם:

חיזוק הדדי של הדמוקרטיה והאקדמיה:

- הדמוקרטיה והאקדמיה הוצגו כישויות המחזקות זו את זו בצורה הדדית, כאשר כל אחת תלויה בשנייה לצורך חיוניות.
- האוניברסיטה, המאופיינת בחתירה לידע ובטיפוח אינטלקטואלי, תורמת לאזרחות מושכלת ובכך מחזקת את הדמוקרטיה.
- במקביל, הדמוקרטיה מספקת את הסביבה החיונית לחופש אקדמי, המטפחת חילופי רעיונות פתוחים וחתירה לאמיתות עצמאיות.

אתגרים תחת משטרים לא דמוקרטיים:

- האקדמיה מתמודדת עם אתגרים אינהרנטיים כאשר היא פועלת בתוך משטרים לא דמוקרטיים, במיוחד במונחים של חופש אקדמי.
- חופש אקדמי חיוני עבור שאיפה לידע ולקדמה טכנולוגית, וחוסר בחופש אקדמי יכול לפגום בשאיפה זו.
- משטר דמוקרטי, עם מחויבותו לדיונים פתוחים וסובלנות, נחשב חיוני לשגשוג המדע והרוח.

- מקרים של דיכוי אקדמי, אפילו עם פיצוי, מביאים לירידה במוטיבציה ומעכבים את ההתפתחות האינטלקטואלית.

מדע, דמוקרטיה ושיקולים אתיים:

- המציאות מלמדת שהקשר בין דמוקרטיה לאקדמיה אינו מובנה ואינו בלתי נפרד.
- ישנה סכנה של שימוש לרעה במדע על ידי כוחות חברתיים שונים, ומכאן הדגש על חשיבותם של שיקולים אתיים בעיסוקים מדעיים.

"האקדמיה שאנחנו רוצים":

- הועלתה התפיסה שאין אקדמיה מהסוג הרצוי ללא דמוקרטיה, תוך שימת דגש על הצורך בחופש אמיתי ובחילופי רעיונות.
- אנשי אקדמיה נקראו למנף את המומחיות שלהם כדי להעשיר את השיח הציבורי, במיוחד בעתות חירום.

פרופ' מני מאוטנר, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת תל-אביב

- פרופסור מאוטנר הוא פרופסור אמריטוס בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב. שימש דיקן הפקולטה למשפטים. פרופ' מאוטנר הוא מחברם של עשרה ספרים, עורך של שישה ומחברם של למעלה מ-110 מאמרים שראו אור בישראל ובעולם. סיפורו 'Law and the culture of Israel' ראה אור בהוצאת אוקספורד בשנת 2011 ובשנת 2019 פורסם רומן פוליטי שלו בשם 'הן אפשר', סיפור מזרח תיכוני עתידי. תרגום לעברית של הספר ראה אור ממש לפני שנה.

דמוקרטיה מאופיינת בהשתתפות אזרחים בתהליכי קבלת החלטות פוליטיים, המשתרעות מעבר לבחירות וכוללת סקרי דעת קהל, פגישות עם פוליטיקאים ופעילויות רשתות חברתיות. בניגוד לדוקטורה, שבה ראש המדינה מפעיל כוח בלתי מפוקח, הדמוקרטיה מעריכה את האזרחים כיצורים אוטונומיים. עם זאת, שכיחות השקרים בפוליטיקה, בעסקים וברשתות החברתיות מציבה אתגרים להשתתפות אזרחית מושכלת.

תפקידה העיקרי של האוניברסיטה, עוד מתזכירו של וילהלם פון הומבולדט משנת 1810 להקמת אוניברסיטת ברלין, היא החתירה לידע לשמו, תוך הקפדה על אמות מידה מחמירים. נהלי המחקר ושיטות החשיבה הייחודיים של האוניברסיטה מציבים אותה כמוסד חברתי המסוגל ליצור ולהפיץ אמת. במדינה דמוקרטית, האוניברסיטה ממלאת תפקיד מכריע בחינוך האזרחים ובהגברת יכולתם להשתתף בתהליך הפוליטי.

פון הומבולדט הציג אידיאל שני עבור האוניברסיטה, תוך שימת דגש על Bildung - טיפוח יכולות אינטלקטואליות, מוסריות ואסתטיות באמצעות הפנמת תכנים תרבותיים. כמוסד המטפח חינוך, האוניברסיטה תורמת להעלאת הרמה האינטלקטואלית והמוסרית של האזרחים, ובכך מעצימה את הדמוקרטיה.

המסקנה היא כפולה: האוניברסיטה חיונית לדמוקרטיה, מכיוון שהיא מספקת אמיתות עצמאיות. בלי האוניברסיטה, איכותה של הדמוקרטיה פוחתת. מצד שני, ללא דמוקרטיה, האוטונומיה של האוניברסיטה בסכנה, מה שמפריע ליכולתה לרדוף אחרי אמיתות. הקשר בין דמוקרטיה לאוניברסיטה הוא הדדי: האוניברסיטה מעצימה את הדמוקרטיה, והדמוקרטיה שומרת על פעולת האוניברסיטה.

פרופ' אמל ג'אמל, אוניברסיטת תל אביב

פרופסור בבית הספר למדע המדינה ממשל ויחסים לאומיים באוניברסיטת תל אביב, מנהל את מכון וולטר ליבך לחקר יחסי יהודים ערבים ועורך ראשי של כתב העת 'המרחב הציבורי'. פרופ' ג'אמל עמד בראש החוג למדעי המדינה בשנים 2006-2009. פרסומיו הרבים, בחמש שפות, עוסקים בתיאוריה פוליטית, תיאוריה דמוקרטית, תרבות ופוליטיקה, אזרחות, לימודי כפיפים, חברה אזרחית ותקשורת פוליטית. פרסם עשרות מאמרים בכתבי עת מדעיים. מבין ספריו האחרונים באנגלית: *Reconstructing the civic: Palestinian civil activism in Israel* בהוצאת SUNY ובעברית: בין תודעה לאומית להוויה אזרחית על הריאליזם הפוליטי של הפלסטינים בישראל, בהוצאת מרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום באוניברסיטת תל אביב.

מדע ומחקר אקדמי מעצם אופיים הם סכיזופרניים: מחד, ריבוי דעות והחלפת רעיונות חופשית הם בסיס להתקדמות המדע, לכן המדע כחתיירה לידע על העולם טומן בחובו את שבירת המוסכמות או התפיסות הרווחות, אחרת הוא לא יכול לחתור או לייצר חדשנות ביחס לידע קיים. מאידך, למדע אין טבע משל עצמו והוא יכול לשמש כלי מסוכן בידי כוחות חברתיים כאלה ואחרים כדי לקיים ידע מסוים הדר בכפיפה אחת עם תפיסות עולם תיאולוגיות או אידאולוגיות כאלה ואחרות.

ההנחה שמדע ודמוקרטיה הם אחים תאומים שלא ניתן להפריד ביניהם היא מטפיזיקה ריקה מתוכן. ידע אין לו זהות אתית ומוסרית אימננטית אפרורית. קונטנינגנטי מעצם תלותו בסובייקט המפתח אותו ומשתמש בו. עילת הניטרליות היא הסוואה אידאולוגית שבינה ובין המדע אין אלא כוונות מכון הלא מעוניין בהיחשפות כוונותיו. מחשבה היא תמיד אינטנציונלית, כאמרתו של ואן הוספלד, ואין בכך כדי להתחייב להיותה אינטואיטיבית וניטרלית.

ביסוד החתיירה לידע במסגרת אקדמית, גם אם הוא תהליך המונע על ידי רצון להישרדות ולקיום האנושי, דווקא ואולי בגלל מניע זה, המיסוד לא רק טומן בחובו חתיירה לשליטה בטבע או בסביבה החברתית אלא גם חלוקת הידע והכוח בצורה דיפרנציאלית. מיסוד, כפי שהבהיר מקס וובר ואחריו מישל פוקו ואחרים, הוא תהליך כוחני. גם המיסוד האקדמי של הידע הוא תהליך כוחני ולא ניתן להתעלם מכך. לכן האקדמיה איננה באופן אינהרנטי אפרורית דבר שמקדם את האמת אלא התהליך תלוי בכוונות של אלו שעומדים מאחורי המוסד הזה.

הציפיה היא שבמשטר דמוקרטי האפשרות לקיום דיון על האמת, לא חתירה לאמת אלא עצם קיומו של דיון על האמת בצורה פתוחה וחופשית, היא מה שצריך לעמוד מאחורי ההיגיון של קיומה של אקדמיה חופשית, ופה נוצרת זיקה בין דמוקרטיה לבין אקדמיה: בדמוקרטיה, האפשרות לקיים דיון פתוח וחופשי על תפיסות אמת שונות וההתדיינות עליהן בצורה חופשית, היא, כמובן, הרבה יותר בסיסית מאשר במשטרים לא דמוקרטים.

שטראוס מפנה את תשומת ליבנו למסוכנות הפחד לחשיבה המדעית. במשטרים שמושגתים על פחד האפשרות לחשוב בצורה חופשית ולהביא את עצמנו להתבטא בצורה חופשית איננה קיימת ולכן משטר פתוח ובוודאי משטר דמוקרטי יותר טוב לקידום מדעי. זה נכון במיוחד כאשר מבחינים בין מדעי הטבע ומדעי החברה והרוח. בעוד שמדעי הטבע יכולים להתקיים גם במשטרים לא דמוקרטיים אשר מקדמים תפיסה אינסטרומנטלית לידע כדי לקדם את כוחם פנימית וחיצונית, מדעי הרוח והחברה לא יכולים לפרוח ולאפשר קידום תפיסה של חיים טובים במשטרים שאינם דמוקרטיים.

לכן, כשבאים לבחון את הזיקה בין מדע ואקדמיה חשוב להיות מודעים למורכבות הזיקה ולהתמקד במידה שבה החתירה להרחבת הידע משרתת אידאליים דמוקרטיים. מדע ודמוקרטיה מניחים את המטפיזיקה של סובלנות, מרחב דיון, הבנה, שכנוע והכרעה זמנית של תפיסת האמת, שניהם מניחים אונטולוגיה דינמית אבל זה לא קשור בטבעם. כפי שכבר המחיש מישל פוקו, קיימת זיקה אינהרנטית בין ידע לכוח וכל עוד זה לא מה שעומד ביסוד העשייה המדעית האינסטרומנטלית של המדע, תביא, בסופו של דבר, לחור שחור שיקרוס לתוך עצמו. לכן, הרוח החופשית של האקדמיה חייבת לעמוד ביסוד הפעילות האקדמית ולכן משטר דמוקרטי חיוני לקיומה של אקדמיה חופשית.

פרופ' צילה סינאוני-שטרן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

פרופסור אמריטה מהמחלקה להנדסת תעשייה וניהול באוניברסיטת בן גוריון, האישה הראשונה לקבל קביעות, פרופסורה וראשות מחלקה באוניברסיטת בן גוריון. שימשה כחברת מל"ג וכיו"ר ועדת האיכות במל"ג. כמו כן הייתה נשיאת האגודה הישראלית לחקר ביצועים, נבחרה פעמיים לתפקיד סגנית נשיא האגודה האירופית לחקר ביצועים ובנוסף הייתה רקטורית של אוניברסיטת אריאל.

מדעי הרוח ומדעי החברה מתיימרים לומר לנו מה המטרות ולא תמיד הם מסכימים אחד עם השני, הן בתקופות שונות בהיסטוריה והן במדינות שונות ובמערכות שונות, ומכאן הבלבול שקיים. במדעי הרוח והחברה מדברים על אמת אבל אין אמת מוחלטת. זה לא מתמטיקה, פיזיקה או טכנולוגיה. ולכן קשה לגייס סטודנטים, במיוחד בתקופות שהן תקופות רועשות כמו התקופה שלנו. תהליך זה מתרחש במשך 30 שנה לפחות במדינת ישראל.

האקדמיה, שמקורה בממסדים דתיים בעבר, אכן התקיימה תחת משטרים לא דמוקרטיים בעיקר באירופה, והרבה תאוריות חדשות התפתחו בעיקר במדעי הרוח והחברה אבל גם במדעים מדויקים. במשטר לא דמוקרטי נפגע בעיקר החופש האקדמי, כלומר, חופש המחקר וחופש הביטוי. המנגנון שמבטיח חופש אקדמי וחופש ביטוי לסגל האקדמי הוא מוסד הקביעות לסגל האקדמי. החופש האקדמי והמשאבים הדרושים למימושו במימון המדינה והתעשייה הם הקטליזטורים לקדמה טכנולוגית ב-150 השנה האחרונות. במקומות שהחופש האקדמי נשלל, אך ניתן כבוד ותגמול רציני לאנשי האקדמיה,

המדע והטכנולוגיה פרחו גם בלי חופש ביטוי, אך מדעי החברה והרוח נבלמו כמו בברית המועצות לשעבר. ברגע שגם התגמול לחברי הסגל נפגע בגין שחיתות הממשל הכול קרס כמו בברית המועצות ב-1989. ירדה המוטיבציה של אנשי המדע והטכנולוגיה וכו'.

בישראל דנו בנושא זה בוועדת החינוך של הכנסת ב-2010 ובעקבות דיון זה התוצאה הייתה שהמל"ג הונחה על ידי שר החינוך דאז לגבש קוד אתי לאקדמיה. בגילוי דעת מיום 21.12.2010 הצהירה המל"ג כי לאור המחויבות לחופש האקדמי של הסגל האקדמי והסטודנטים יש לדחות כל ניסיון לפוליטיזציה של האקדמיה וכי השמירה על כך היא באחריות המוסדות להשכלה גבוהה. כיום מנוצל חופש הביטוי לרעה, כפי שאמר גם פרופ' אומן על המפגינים נגד הרפורמה המשפטית.

פרופ' דוד אנוך, החוג לפילוסופיה והפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

פרופסור מן המניין בחוג לפילוסופיה ובפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, עוסק בפילוסופיה של המשפט ובפילוסופיה של המוסר ובפילוסופיה מדינית. זכה בשלל פרסים: חשין, ברונז, צלטנר, פרס הנשיא ולאחרונה פרס לנדאו לפילוסופיה. בתחילת השנה האקדמית פרופ' אנוך יתמנה כראש הקתדרה לפילוסופיה של המשפט באוניברסיטת אוקספורד לצד המשך פעילותו באוניברסיטה העברית. פרופ' אנוך היה חבר באקדמיה הצעירה למדעים, פעיל פוליטית, חבר בפורום המרצות והמרצים למשפטים למען הדמוקרטיה ומתנגד כיבוש ותיק.

הסיסמא אין אקדמיה בלי דמוקרטיה היא טענה שקרית, אבל זה שהיא שקרית זה לא אומר שהיא לא מעבירה מסר נכון. חשוב לא לדקדק יותר מידי בציציות של סיסמאות של הפגנות או שלטים או חולצות של מחאה. הנטייה האקדמית לדקדק יותר מידי בכל טקסט, גם בטקסט מהסוג הזה, היא רק חלק מהגורמים שמסרסים אותנו פוליטית לעיתים.

מה המסר הנכון? המסר הנכון הוא שאין אקדמיה מהסוג שאנחנו רוצים בלי דמוקרטיה. אפשר לקבל תחת משטרים אחרים כל מיני דברים מאוד דמויי אוניברסיטה, בוודאי חלקים טכניים מסוימים. אולי אפשר גם לקבל מאבקים אקדמיים ומאמצים חתרניים של אנשים במדעי החברה והרוח והמשפטים ואזורים אחרים לשמר חופש מסוים גם אל נוכח המציאות. אפשר לקבל דברים בעלי ערך גם באקדמיה תחת משטרים שאינם דמוקרטים, אבל את האקדמיה שאנחנו רוצים, שהיא באמת חופשית ובאמת יש בה זמזום כוורת של רעיונות שמתנגשים זה עם זה, אקדמיה כזו אי אפשר לקבל תחת משטר אחר. מספר נקודות:

- ראשית, בעתות חירום כל אחד חייב לעשות מה שהוא יכול לעשות, והעת היא את חירום ולכן על אחד חייב לעשות מה שהוא יכול לעשות. יש דברים שאנשי אקדמיה יודעים לעשות טוב יותר

מאחרים או כי הם יודעים טוב יותר או שיש להם יותר הזדמנות. לחלקנו יש סיכוי טוב יותר להכניס מאמר לעיתון מאשר לאחרים וזה חשוב שנעשה.

- פורום המרצים והמרצות למשפטים למען הדמוקרטיה עושה עבודה קדושה מזה חודשים של הנגשת מידע לציבור. זו עבודה פאר אקסלנס של אקדמיים שמנצלים את היתרונות האקדמיים שלהם בידע ובהנגשתו כדי להעשיר את השיח הציבורי וכדי לרפא אותו מבדותות שתופסות מקום מרכזי.

- הייתי נזהר מלדבר על תפקיד חינוכי לאקדמיה, אחרי הכול אנחנו מדברים על אנשים מבוגרים. תפקיד חינוכי לחינוך לדמוקרטיה הוא של מערכת החינוך שנכשלת בו כשלון גרוטסקי כבר שנים ארוכות ואולי תמיד נכשלה בו. לעומת זאת, פיתוח יכולות חשיבה ביקורתית, גם פוליטית, הוא חלק מהסיפור כאן.

סבב שני - אתגרי האקדמיה לאור מגמות התקופה

תמצית

סבב זה עסק באתגרים העמוקים לערכים דמוקרטיים ליברליים, הן בישראל והן בעולם.

שאלות בסבב שני:

סבב זה הוא בקשה לעשיית חשבון נפש פנימי. סט הערכים הדמוקרטי ליברלי נמצא במתקפה חריפה לא רק בישראל אלא בעולם הרחב. חלק מהערכים שנתונים תחת מתקפה מיוחסים לשיח שמקורו הוא לפחות, לכאורה, בבית הגידול האקדמי, מה שאוהבים לקרוא לו "הטרלול הפרוגרסיבי". מהצד השני, מושגים ביקורתיים שצמחו באקדמיה ושמשו לביקורת השלטון, כמו לדבר אמת לכוח, מופנים כעת כנגד האקדמיה עצמה. האקדמיה עצמה בעיני הכוחות המהפכניים היא האליטה הכוחנית שיש לפעול נגדה כדי לקדם שוויון וצדק חברתי. השאלות הן:

- היא איך האקדמיה הגיעה לידי כך.
- האם יש לה גם אחריות כלשהי במגמות העולמיות האנטי דמוקרטיות, האם נדרש לערוך חשבון נפש באשר לתרומת האקדמיה למצב הנוכחי?
- האם ישנו יישום של הערכים והאתוס הדמוקרטי בתוך האקדמיה פנימה?

הנושאים המרכזיים שהועלו בסבב הם:

זהות האקדמיה:

דוברי הכנס הפנו את תשומת הלב לזהות המתפתחת של האקדמיה ולתפקידה באיתגור מבני כוח. הועלה חשש שההזדהות ההיסטורית של האקדמיה עם המדינה הובילה לתפיסת עולם המפרידה בין ידע טכני לשיקולים מוסריים ורוחניים. התוצאה היא שחיקה פנימית ודיכוטומיה בעייתית בין החתירה לידע וקידום הצדק חברתי.

ביקורת על תפיסת הדמוקרטיה כשלטון הרוב בלבד:

השיוך של האקדמיה הישראלית לדמוקרטיה, שהיא אך ורק שלטון הרוב, הפך לכלי המאפשר ליריבי הדמוקרטיה לפעול נגדה. כישלון האקדמיה בהתמודדות עם אתגרים כלכליים-חברתיים וחוסר בגיוון גרמו לאובדן הון חברתי ולהופעתם של מתחרים פוליטיים המתחרים על משאבים ציבוריים.

ערכים הומניסטיים מותקפים:

ערכים הומניסטיים מרכזיים במהות האוניברסיטה נמצאים תחת התקפה קשה, במיוחד בשל פוליטיקה פופוליסטית. שינויים כלכליים במערב, והמעבר מכלכלה מבוססת תעשייה לכלכלה מבוססת שירותים, נקשרו לעליית הפופוליזם וקריאות תיגר על המחויבות של מוסד האקדמיה שמטרתו היא להביא לשגשוג, בריאות ורווחה רוחנית.

כפייה פוליטית בתוך אוניברסיטאות:

חשש משמעותי התעורר לגבי כפייה פוליטית בתוך אוניברסיטאות, שבהן ראשי המוסדות הביעו דעות פוליטיות שהובילו להפגנות. הודגשה ההשפעה של פעולות כאלה על המוניטין והפונקציונליות של אוניברסיטאות, תוך יצירת הקבלות למקרים איתם התמודדו מוסדות להשכלה גבוהה בארצות הברית וההפסדים שספגו עקב הבעת דעות פוליטיות.

אחריות לשינוי:

משתתפי הכנס קראו יחד להערכה מחדש של תפקידה של האקדמיה בעיצוב הדמוקרטיה. הם הדגישו את הצורך בהתבוננות פנימית, נגישות רחבה יותר ומחויבות לערכים הומניסטיים. השיח התמקד בעידוד האקדמיה להוות זרז לשינוי חברתי חיובי, לתקן ליקויים פנימיים ולתרום באופן אקטיבי לפיתוח משטר ייצוגי ודמוקרטי יותר.

פרופ' אמל ג'אמל

האקדמיה חייבת לעמוד מול כוח ולדבר אליו אמת. תפקידם של אנשי האקדמיה הוא לאתגר את מבנה הכוח כי נשמת אפה היא חופש המחשבה והמחקר. היא לא צריכה להוות סוכן המספק לגיטימציה לסדר הקיים אלא להעמידו במבחן מתמיד כי ברנע שהיא תפסיק לאתגר את עצמה ואת המשטר הפוליטי במסגרתו היא פועלת היא גוזרת על עצמה כליה. השאלה שצריך להעלות כאן היא, האם האקדמיה הישראלית מילאה את תפקידה. האקדמיה הישראלית ביססה את הזהות בין דמוקרטיה לשלטון הרוב, דבר שהוא איננו בהכרח זהה למהי דמוקרטיה ודבר שמשמש היום את אויבי הדמוקרטיה כדי לפעול בשם שלטון הרוב כנגד האקדמיה. האקדמיה הישראלית פעלה כמנגנון ידע אידאולוגי של המדינה לאורך זמן. התלות המלאה של האקדמיה במדינה, כמו גם הסוציאליזציה של מרבית המדענים בישראל על ברכי המדינה וערכיה היא שהביאה את האקדמיה לתפיסת עולם הרואה במציאות כאידאל אתי שראוי לשמר. גם במקומות בהם האקדמיה ביקרה את המציאות הזו היא, בדרך כלל, הניחה שמציאות זו היא נגזרת של אילוצים לא רצוניים הנכפים על המדינה בעל כורחה ולכן לא חלק מזהותה האמיתית. המצב הזה הוא מצב שמשקף את הבעייתיות בתפקידה של האקדמיה.

תפיסה זו פתרה את המדינה מאחריות מוסרית להתנהלותה והעניקה לאקדמיה את היכולת להסתכל בעצמה בראי ולטעון למוסריותה. זה הביא לשחיקה פנימית באקדמיה עצמה. נוצר מצב של הפרדה בין הצד הטכני של הידע לבין הצד הערכי והרוחני שלו. ברנע שידע טכני הופך לגולת הכותרת גם במדעי הרוח והחברה, כל בניין האקדמיה כמקום להתבוננות עצמית וניסיון להביא למיצוי אנושי טובה יותר התמוטט.

זה מאפיין מאוד מרכזי או אחת המחלות המרכזיות של האקדמיה הישראלית. אקדמיה לא יכולה להיות בנויה על דיכטומיה בין חתירה לידע ופולורליזם רעיוני וחברתי וקיום אנושי. האקדמיה הישראלית היא אקדמיה לבנה, מבוססת על מיתולוגיות לבנות של האדם הנאור והליברלי. מבט סוציולוגי בסיסי על המוסדות האקדמיים ממחיש את הסתירה הפנימית הטמונה במסר הרעיוני של האקדמיה, לדבר בשפה אידאלית של שונות, ריבוי דעות וחירות המחשבה אך לפעול באופן שמרני אל ומול אתגרים של המבנה החברתי-כלכלי שבו היא פועלת. כל שיחה על הצורך באפליה מתקנת זהירה ואיטית כדי לשמור על איכות אקדמית נתקלת בבוז והתנגדות. הבוז נובע ממניעים לא עניינים בעיקר פחד מהאחר מהשונה, האחר מאובדן השליטה על אחד ממקורות העוצמה המרכזיים בחברה.

התוצאה היא צמיחת מתחרים המשתמשים בכוחם הפוליטי כדי להשיג משאבים ציבוריים להתחרות באוניברסיטאות. זו סיטואציה של הפסד גדול של אחד ממקורות ההון החברתי המרכזיים בחברה.

למרות הנאמר, יש לעשות הכול כדי לשמור על עצמאות האקדמיה שהיא נשמת אפה על אף הצורך בשינויים כבירים בתוכה. הביקורת על האקדמיה לא צריכה לשמש כדי לפסול את עצם הלגיטימיות

שלה אלא לאפשר לה להתבונן במראה כדי לטייב את עצמה ולשפר את עצמה. המאבק הנוכחי הוכיח מעל לכל ספק שתפקידה של אקדמיה היא לא להעניק לגיטימציה למציאות שהייתה קיימת קודם, על אף שיש בה אספקטים טובים וחיוביים, אלא לתכנן את האמנה החברתית הישראלית מחדש כדי לאפשר לכוחות שמתנגדים לאקדמיה כרגע או תוקפים את האקדמיה כרגע להיכנס לתוך המעגל האקדמי, ולאפשר לאקדמיה להביא את עצמה ולהפוך לתורם מרכזי למשטר דמוקרטי ייצוגי המאפשר לכוחות חברתיים שונים להרגיש חלק מההוויה הישראלית.

האבחנה בין מה שהתקיים עד כה לבין דמוקרטיה עתידית הוא הדבר שצריך לעמוד ביסוד הדיון האקדמי כרגע בעקבות המציאות הישראלית כפי שהיא, בלי פחד ובלי משוא פנים אל מול תוקפי האקדמיה ותוקפי הדמוקרטיה.

פרופ' מני מאוטנר

הערכים של האוניברסיטה הם הערכים ההומניסטיים, ערכים שבמרכזם חתירה לשגשוג של בני האדם, שגשוג בבריאותם, שגשוג בעולם הרוחני שלהם. האוניברסיטה היא מוסד שממוקד באדם. ערכים אלו נמצאים בעשורים האחרונים תחת מתקפה קשה, בעיקר על ידי פוליטיקה פופוליסטית. הסיבות לפופוליזם בארצות המערב הן בעיקר שינוי היסטורי ענקי במבנה הכלכלה במערב. עברנו מכלכלה מבוססת תעשייה לכלכה מבוססת שירותים, בעיקר שירותים של היי-טק ושוק ההון. בארה"ב, למשל, בשנות ה-50, 40% מהמועסקים עבדו בתעשייה והיום 9% בלבד. עולם של תעשייה הוא עולם של פרנסה יציבה שמשתפרת לאורך השנים. עולם של קהילה של אנשים שעובדים יחד ומבלים בשעות הפנאי ביחד. זה עולם שילדי העובדים נהנים מקייטנות שהמפעל נותן, עולם של גאווה מקצועית של העובדים. כל זה נלקח מעשרות ומיליוני אנשים במערב בעשורים האחרונים ומה שהתלווה לזה זה עלייה של נאו ליברליזם שהפך בשביל העובדים את הקיום היומיומי שלהם להרבה יותר יקר מאשר אי פעם. עברנו מכלכלה כזו לכלכלה שהיא במידה לא מעטה כלכלה של פרילנסרים, ללא הכנסה יציבה, ללא קהילה של עובדים וללא גאווה מקצועית. שינויים היסטוריים כאלו במערב מובילים לביקורות ומחאות קשות מאוד ומוצדקות במידה לא מועטה של האנשים וזה המצע לעליית הפופוליזם שמתנגד לערכים ההומניסטיים של האוניברסיטה.

בישראל הסיפור הוא אחר. הדבר המכריע עד רגע זה, זו מלחמת התרבות שפרצה בעם היהודי בברלין במחצית השנייה של המאה ה-18 בין האופציה התרבותית הפרו מערבית, חילונית, ליברלית, הומניסטית, מצד אחד, לבין האופציה התרבותית הדתית-הלכתית, מצד שני.

האוניברסיטה נמצאת בבירור בצד אחד של מלחמת התרבות הזו שמתנהלת בישראל. חמש השותפות של הליכוד בקואליציה הנוכחית הן מפלגות העוינות את תרבות המערב והדמוקרטיה הליברלית ושואפות להחליף אותה במשטר תיאוקרטי בראשות מלך משיח או בראשות מועצת רבנים.

האוניברסיטה נמצאת בבירור בצד אחד של מלחמת התרבות הזו ולכן ברור מי מתקיף אותה ולמה מתקיפים אותה בנסיבות כאלה.

האוניברסיטה עצמה חטאה לא מעט חטאים כלפי החברה הישראלית: ניתוק גדול מאוד מהפריפריות היהודיות והערביות, למרות שיש לאוניברסיטה המון מה לתת במושגים של משמעות וידע, מצד אחד, ומצד שני אמריקניזציה יתר של האקדמיה הישראלית שלנו. אמריקה היא מדינה פרדוקסלית. האליטות האקדמיות שם הן הכי טובות בעולם, אבל כחברה ומשטר פוליטי זו מדינה קלוקלת. החיבור שלנו אל אמריקה הוא חלק מהבעיות שלנו.

פרופ' דוד אנוך

אני מציע לא להיכנע ללחץ הפסיכולוגי להסיק מאובדן פופולריות מסוים כשלון רעיוני. לעיתים זה נכון אבל בהחלט לא תמיד. לדוגמא, אם אתה, למשל, נשיא חזק של בית המשפט העליון ומנהיג תהליך חוקתי רציני שיביא להגנה טובה יותר על זכויות אדם, אתה צריך להקפיד במיוחד על דברים אחרים: ניקיון כפיים, ייצוג חלקי אוכלוסייה, להימנע משכרון כוח או ביטויים שמביעים שכרון כוח. הסכנות הטמונות במהלך שלך לא צריכות בהכרח לרפות את ידיך מהמהלך של חיזוק וביצור זכויות אדם בישראל, אבל הן כן צריכות לגרום לך להיות זהיר במיוחד בדברים אחרים.

באופן דומה, האקדמיה לא הייתה צריכה להיות פחות פרוגרסיבית ממה שהיא הייתה, אבל מה שבאודאי נכון זה, שהאקדמיה הייתה צריכה להיות זהירה יותר בדברים אחרים שממילא צריך להיות זהיר בהם. האקדמיה הייתה צריכה לוודא באופן חזק במיוחד, למשל נגישות רחבה יותר לאקדמיה. זה משהו שיש טעם טוב לעשות גם בלי קשר לעניינים אחרים, אבל אם אתה עומד לקדם אג'נדות חשובות בשדה מסוכן פוליטית, חשוב במיוחד להקפיד על דברים מהסוג הזה.

האם לאקדמיה יש כאן אחריות? מכיוון שאין דבר כזה "האקדמיה" אלא יש זרמים שונים באקדמיה, דעות שונות. האשמה כללית היא לא רצינית. אבל כן יש נקודות ספציפיות שבהן האקדמיה לוקה.

שתי דוגמאות:

1. יש מעגלים אקדמיים מסוימים, אולי לא רק אקדמיים אבל בהחלט רבים אקדמיים, שבהם, במשך שנים ארוכות ועד לעשור או שניים האחרונים, התפתחה תחושה שערכים ליברליים בסיסיים ניצחו כבר. קץ ההיסטוריה. המאבקים הגדולים הוכרעו ובסך הכול טוב. יש עוד כמה דברים קטנים שצריך לטפל בהם. יש מעגלים כאלו, וחלקם מאפיינים את עצמם כשמאל, שבהם אוהבים "לרדת" קצת על ליברליזם כעמדה פשטנית של העבר, לא משהו רציני. עמדה זו מלמדת על עיוורון חברתי פוליטי וגורמת נזק.

2. יש תפיסות אקדמיות מסוימות שמזיקות גם באופנים הללו, למשל סוג מסוים של רלטיביזם חלש דעת במיוחד, שדווקא כמותו יש הרבה במחלקות למדעי הרוח והחברה, לא במחלקות לפילוסופיה

אלא במחלקות רבות אחרות, המצהיר שאין אמת מוחלטת אלא שיש אמיתות מוחלטות אשר לפעמים אפשר לדעת אותן ולפעמים לא. עמדות רלטיביסטיות מסוג זה הן עמדות שאין בהן ממש מבחינה אינטלקטואלית והן גם מסוכנות פוליטית ואת זה אנחנו רואים בשדה הציבורי. ספקות מהסוג הזה מחלישים באופן סיסטמתי.

פרופ' צילה סינאוני-שטרן

רציה להתחיל את מה שתכננתי דווקא מהפוליטיקה. עולם הערכים השתנה. לדוגמא, בליכוד כבר לא מדברים על שתי גדות הירדן, הם בקושי מחזיקים בגדה אחת ולמפלגת העבודה, שהייתה במקור מפא"י, מפלגת פועלי ארץ ישראל, כמעט כבר אין פועלים, יש בעיקר עובדי צווארון לבן. כבר אין כל כך פועלים יהודים בחקלאות ובתעשייה. החזון הציוני של כיבוש האדמה נגזז גם בקיבוצים ובמושבים שנהיו יותר קפיטליסטים. תפיסת העולם השתנתה; יש פועלים מהמזרח הרחוק ומיהודה ושומרון וכו'.

עולם הערכים השתנה לחלוטין. בפן האישי רציתי להוסיף, מכיוון שבאתי מבית מפא"י, מפלגת העבודה, אבי היה מחסדי בן גוריון וגם אני הייתי פעולה באוני' בן גוריון במסגרת המערך שהיום הוא מפלגת העבודה, הייתי במשמרת הצעירה, במרכז בהסתדרות בראשון לציון שמשם אני באה, והתייאשתי מהפוליטיקה. מאז ועד היום בחרתי באקדמיה ואני לא חברה בשום מפלגה פוליטית וגם לא הייתי.

אני רוצה לתת דוגמה; תארו לעצמכם שאתם במדינת דמונית ויש בה רק שתי מפלגות, והנה מעבירים חוק בבחירות פרלמנט, שכל הקולות של הסטודנטים והסגל ייוחסו למפלגה שעבורה מצביע נשיא האוניברסיטה. נניח שהנשיא בחר במפלגה Y. כמרצים או כסטודנטים אתם שייכים דווקא למפלגה האחרת, מפלגה X. חלק היו מסתירים שהם מצביעים למפלגה X כמו אנוסי ספרד, חלק היו עוזבים את האוניברסיטה כמו מגורשי ספרד, ואולי עוברים לאוניברסיטה אחרת וחלק קטן היו נשארים ומקווים לטוב. זה אכן קורא אצלנו. כל האוניברסיטאות ביחד החליטו שהם מצביעים למפלגה Y, כל ראשי האוניברסיטאות, וזו ההתפתחות שיש לנו היום באקדמיה. כל ראשי האוניברסיטאות התאחדו סביב נושא פוליטי מהמדרגה הראשונה והביעו דעה פוליטית מתוקף תפקידם והוציאו את הסטודנטים והמרצים להפגנות. זו כפייה פוליטית. לא השלטון מכתוב לנו מה לחשוב כרגע באוניברסיטאות אלא ראשי האוניברסיטאות והקבוצה השנייה מרגישה תחת מגננה ותחת מתקפה, ובאוניברסיטאות יש אנרכיה. בסופו של דבר, האוניברסיטאות ישלמו את המחיר כמו שקרה בארה"ב, עבדתי שם ביעוץ למוסדות להשכלה גבוהה ב-1974 ואז הם עדיין ליקקו את האסונות שקרו להם (בתקציבים וכו') בעקבות אותן הפגנות.

סבב שלישי - להתגבר ולצאת מחוזקים

תמצית

סבב זה התמקד בצד המעשי. המשתתפים התבקשו להציע עצות ופתרונות שיסייעו לאקדמיה להתגבר על האתגרים שהועלו עד כה.

שאלות סבב שלישי:

- מה צפויה להיות ההשפעה, לא רק של הרפורמה אלא של הממשלה הנוכחית?
- מה הסכנות האורבות לאקדמיה? מה ניתן וצריך לעשות כדי להימנע מזה וכדי לשנות את המסלול?
- האם יש דברים שהגיע הזמן לחשוב עליהם מחדש? לשנות חלק מהנורמות באקדמיה? חלק מהכללים באקדמיה?

הנושאים המרכזיים שהועלו בסבב הם:

שינויים חוקתיים ורפורמה משפטית

חששות סביב שינויים חוקתיים ורפורמות משפטיות היו חלק מרכזי בדיון, מי מתוך ראיה שמדינת ישראל נתונה תחת דיקטטורה משפטית מאז שנות ה-90 ומי מתוך ראיה שהרפורמה המשפטית המובלת על ידי הממשלה כעט תפגע בדמוקרטיה. חלק מהמשתתפים הדגישו כי קיים ההכרח בפשרה.

הדוברים הביעו דאגות משותפות לגבי השפעת התקשורת בעיצוב דעת הקהל והשפעתה הפוטנציאלית על התוצאות המשפטיות.

אבולוציה אקדמית: יצירת איזון בין ידע אינסטרומנטלי לידע לשמו.

האופי הרב-תכליתי של אוניברסיטאות גורם למתח בין רכישת ידע אינסטרומנטלי לבין חיפוש אחר ידע על ערכו הפנימי. הועלו טענות בעד השאיפה להשגת ידע למען עצמו ובעד טיפוח התרומות האינטלקטואליות של האקדמיה.

שילוב חברתי

הדוברים הדגישו את תפקידה הכפול של האקדמיה - לא רק בחתירה לידע אלא גם בתרומה אינסטרומנטלית להתקדמות החברה. התחושה הקיימת של ניתוק מהחברה הרווחת באקדמיה הישראלית יכולה להוות הזדמנות להתבוננות פנימית ולרפורמה מבנית. הדוברים עודדו גישה זהירה לשילוב חברתי, והדגישו את החשיבות של שימור היושרה האקדמית בתוך שינויים טרנספורמטיביים.

חשש מעודף הערכה כמותית של מחקר ופגיעה ביצירתיות וביושרה האקדמית.

הדיון התרכז באיומים הפוטנציאליים הנובעים מהסתמכות יתר על אמצעים כמותיים. הובעו חששות בנוגע לחניקת המחשבה החופשית והיצירתיות באקדמיה. הועלו ביקורות נגד הדומיננטיות של מאמרים מדעיים וההשפעות השליליות של כימות על הערכות אקדמיות. יש הכרח לשמור על המהות והיצירתיות של העיסוק האקדמי מול לחצים גדלים של הערכה באמצעים כמותיים.

איזון בין אחריות גלובלית ומקומית

הדוברים הדגישו את השינויים בתפיסת תפקיד האקדמיה וגם הדגישו שנדרש לאזן בין הנטייה לבינלאומיות לבין הצורך להתמקד בצורה מוגברת בנושאים מקומיים.

הדוברים הכירו ביחד בסיכונים הכרוכים בהתערבויות פוליטיות, כגון הקצאות תקציביות מוטות, שעלולות לפגוע בחופש האקדמי ולפגוע במעמדה הבינלאומי של האקדמיה הישראלית.

פרופ' דוד אנוך

לחשוב מחדש על תפקיד האקדמיה זה לא לוותר על הניסיון לעשות מדע באופן האיכותי ביותר בזירה הבינלאומית. זה גם לא רק לקרוא למעורבות חברתית, מכיוון שמעורבות יכולה להיות טובה או רעה, ולכן עצם המעורבות איננה הפתרון.

רעיון טוב זה שהאקדמיה, שלצד זה שהיא חושבת בצורה אוניברסלית ומבקשת לפרסם דברים באנגלית, תעסוק גם בדברים שקורים כאן. זה משהו שעושים באקדמיה בישראל עם הבדלי דגשים מסוימים בין מוסדות וחוקרים.

הסכנות לאקדמיה ברורות לחלוטין. השתלטות מוחלטת על המל"ג. זה קורה גם בלי הרפורמה שקורית בימים אלו. הסטת תקציבים למוסדות מחדד שיותר נוחים לשלטון, גם זה קורה בימים אלו, וממש התערבות יתר לצורך השתקת אנשי סגל שלא יקרה חלילה "אנרכיה באוניברסיטאות". באופן טבעי תגענה עם זה הכתבה של מגבלות המחקר. אנשים טובים שיש להן אופציות אחרות יממשו אותן, תהיה הדרדרות מהירה מאוד במעמד הבינלאומי של האקדמיה הישראלית והתחזקות במגמות חרם.

בהתייחס לסוגיית ה"כפייה" שמתרחשת, כי סגנים ורקטורים חותמים על הצהרות צמחוניות למדי, שאומרים שהם לא מוכנים לעמוד מנגד כשהדמוקרטיה הישראלית מושלכת מנגד. ראשית המילה "כפייה" יש לה ממש משמעות. לא כל מקרה שבו מישהו מביע עמדה ואפילו לחץ עולה כדי כפייה. אין אף סטודנט. ית שנמצאים תחת כפייה בעניינים האלו. אולי לא נחמד להם, אולי הם מבינים שהאנשים שהם מעריכים ואנשים בכירים במערכת חושבים שהסיטואציה חמורה ושאינן מדובר בעסקים כרגיל. זה טוב מאוד וראוי שיבינו את זה. חשוב כל כך שאנשים בפוזיציות כאלו יתבטאו. אין כאן שום כפייה פוליטית. יכול להיות מקרה של אדם ספציפי שצריך לטפל בו, אבל הדיבור על כפייה כתופעה רחבה הוא מגוחך על פניו וגובל בהסתה. אם מדברים על כפייה כדאי לדבר על ההקשר. ההקשר הוא רפורמה קטנה פה, רפורמה קטנה שם. תומכי ההפיכה והקואליציה גלויים לחלוטין לגבי המטרות שהם רוצים להשיג. המטרות האלה הן מטרות של כפייה, מטרות של הדרה מוחלטת של ציבור ערבי ואפליה באופן עוד יותר חסר בוושה ממה שאנחנו רואים היום, מטרות מיזוגניות באופן קיצוני, מטרות אנטי ליברליות באופן קיצוני ועוד לא התחלנו לדבר על הכיבוש.

פרופ' צילה סינאוני-שטרן

יש אומרים שההפיכה החוקתית של אמצע שנות ה-90 היא למעשה מעין דיקטטורה משפטית שהשתלטה על הרשות המחוקקת דרך האפשרות לבטל חוקים וכו', ושהשתלטה על הרשות המבצעת

דרך היועמשי"ים, ולכן חברות בינלאומיות, בדרך כלל, מעדיפות לא להישפט בישראל. רובינו לא שמנו לב שאנו במהפכה או בדיקטטורה משפטית בכל השנים האלו מאז אמצע שנות ה-90. יתרה מזו, שר החינוך מיש עתיד אפילו רצה שחברי מל"ג יבחרו על ידי ועדה של שופטים, הצעה שלא התקבלה. מאז שרי משפטים ומשפטנים, מימין ומשמאל, קראו לרפורמה משפטית כגון, חיים רמון ממפלגת העבודה, רובי ריבלין, דניאל פרידמן, יעקב נאמן, יובל אלבשן וגדעון סער.

אצטט ממאמר מעיתון הארץ, שראיין את פרופ' מני מאוטנר במרץ 2023, האומר כי "השמאל התרגל לתקן את הפוליטיקה דרך בג"ץ. זה ממש לא עובד." פרופ' מאוטנר טוען, שבמשך השנים שופטי העליון מסרבים לשמוע את הצעותיו לרפורמה בבתי המשפט.

בימים אלו נפגשו נציגים של שני הצדדים לפשרה ואני מאמינה מאוד בפשרה ולא הגענו עדיין לשום דבר, אני מקווה שנגיע, אני אופטימית.

הדיקטטורה המשפטית שאנחנו נמצאים בה בשנים האחרונות לא הפריע לאקדמיה ולהייטק או למשק הישראלי לשגשג ולפרוח תחת שרביטו של בנימין נתניהו כשר אוצר וראש ממשלה שהכניס את ישראל למועדון ה-OECD, מנע קריסת הכלכלה ב-2009, קיצץ בקצבאות לחרדים ואילץ רבים מהם לצאת לעבוד כבר בתחילת שנות ה-2000. בתקופה זו מדד הדמוקרטיה עלה ומדדים רבים עלו. יתכן שלב הבעיה הוא בדיקטטורה של התקשורת, עיין ערך משפט זדורוב האחרון, שבו התקשורת הכשירה את זיכוי ובעצם כביכול כפתה על מערכת המפשט לזכותו. פה עקרון הסוביודיצה נשמר. עיתונאי ידוע, רביב דרוקר, טען שעבירת סוביודיצה מתה בשנות ה-90 וזו חלק מהבעיה שלנו.

כשיש רק דעה אחת באקדמיה, היא טוטליטריות ומסוכנת למדינה ולאקדמיה בפרט. אפרופו ביטוי משיחי, כל יהודי ויהודייה שגרים בישראל הוא משיחי, אחרת לא היינו קיימים פה והלוגיקה המדעית לא תומכת בשום מקום בנס שקרה לנו במדינת ישראל. זה נס שבאמת לא קרה בהיסטוריה האנושית שעם שמפוזר בכל העולם התכנס. יותר מזה, לכל יהודי ויהודייה יש אבא או אמא או סבא או סבתא שהיו דתיים, אחרת הם לא היו כאן בכלל, האחרים נטמעו בין העמים. אם לא היו נטמעים רבים במהלך 2000 שנות הגלות היינו מיליארדים היום.

ב-1975, כשלמדתי בארה"ב, שאלתי דוקטורנט בסעודיה, שאביו היה פקיד בכיר במשטר הסעודי, מדוע אתם כל כך מסכסכים בין הישראלים היהודים לערביי ישראל. הוא ענה שהם מפחדים, שאם יהיה שלום

בין יהודים לערבים נכבש יחד עם ערביי ישראל את כל המזרח התיכון, שהרי ערביי ישראל הם הכי חכמים בין הערבים.

לסיכום, אני קשורה לכל הקבוצות בקואליציה ובאופוזיציה, למתנגדים ולתומכים בכל מידי דרכים, משפחה וחברים, ולכן חשוב לי מאוד שיהיה שלום ביננו שבלעדיו אין עתיד למדינת היהודים הקטנה והיחידה בעולם, ובמיוחד חשוב שלום בתוך האקדמיה, כי אנחנו נותנים דוגמא.

פרופ' מני מאוטנר

האוניברסיטה היא מוסד מרובה תפקידים. אחד מהם הוא האידאל של השגת דעת לשמה על ידי החקרנות והסקרנות האנושית ולא ע"י אינטרסים כלשהם בפוליטיקה ובחברה האזרחית. השני הוא ה'בילדונג', טיפוח היכולות האינטלקטואליות, המוסריות והאסתטיות של בני האדם. אבל לאוניברסיטה יש תפקיד שלישי שטרם הושג והוא השגת דעת אינסטרומנטלית. האוניברסיטה מלמדת אותנו איך בונים גשרים, כותבים חוזים, מנתחים מוח וכו'. מאז אמצע המאה ה-19 התפקיד הזה של דעת אינסטרומנטלית של האוניברסיטה שמשרתת צרכים של בני אדם, של תאגידים, של הבירוקרטיה המדיניות והצבאיות, הפך לתפקיד הדומיננטי. צריך לשים לב שיש מתח וסתירה בין התפקיד של השגת דעת אינסטרומנטלית שהוא חשוב, כי אחרת הגשרים שלנו יפלו והרפואה שלנו תהיה כושלת, לבין תפקיד השגת דעת לשמה, כי התפקיד של דעת אינסטרומנטלית מחבר את האוניברסיטה באופן הדוק לתוך החברה האזרחית ופוליטיקת הבירוקרטיה המדינתיות והתאגידיות.

מה שהאוניברסיטה צריכה לעשות זה לחזק הרבה יותר את המעמד של הדעת לשמה, ופה צריך לעשות אבחנה; האוניברסיטה עושה את זה מצוין במובן של השגת דעת לשמה ברמה של מקצוענות אך כמעט לא ממלאה תפקיד של אינטלקטואליזציה של החיים שלנו. האוניברסיטה מטפחת חוקרים שהם בעלי ובעלות מקצוע ומטפחת כמעט ברמת ה-0 או כלל לא מטפחת את התרומה האינטלקטואלית, התרומה של חשיבה רחבה, גדולה, חשיבה של משמעות בקרב החוקרות והחוקרים שלה.

כל זה מתגלם במעמדו האלוהי הנשגב של המאמר המדעי (paper) בחייה של האוניברסיטה. המאמר המדעי הוא הגיבור הגדול שלנו, אבל 99% מהמאמרים המדעיים הם חסרי כל משמעות. המשמעות היחידה שלהם היא שהם נכנסים לרשימת הפרסומים של המחבר/ת ומאפשרים להם להגיע לכנסים, קידום וכו'.

המאמר המדעי הוא מוסד מקצועני מובהק של האוניברסיטה ואנטי אינטלקטואלי. האוניברסיטה צריכה לחזק מאוד את הנטייה שלנו לא לכתוב מאמרים מדעיים אלא לכתוב ספרים. להיות הגותיים, להיות אינטלקטואלים, אנשים שחושבים בזמנים ארוכים, בטווחי זמן ארוכים ולא בטווחי זמן של חודשים.

המאמר המדעי מביא לנו בשנים האחרונות גם רעה חולה נוספת ענקית והיא ה'כמותניזציה' (הערכה כמותית) של הדירוגים שלנו וכו'. היום כבר לא קוראים מה כתב החוקר. יש פרוקסי והוא איזה ז'ורנל שהוא פרסם בו.

עדה יונת אמרה ב-2015 בצורה חריפה וחזקה: תצאו מהכמותניזציה הזו של הערכה אקדמית כי בעצם היא מייתרת את תפקידנו כאנשי אקדמיה שמערכים את היצירות של החברים והחברות שלנו. תשימו בירוקרט שיודע לעשות חשבון והוא יגיד כמה חיבורים יש מז'ורנל B,A וכו' וככה הבירוקרט הוא שיקבע את הערך של החיבורים האקדמיים. היא קוראת לנו לשוב ולקרוא את מה שאנחנו כותבים ולא לדרג את הז'ורנלים שבהם אנחנו כותבים.

רעה החולה הגדולה של האוניברסיטה הראשונה היא מיעוט אינטלקטואליזציה והרבה יותר מדי מקצוענות. אני לא נגד מקצוענות, אבל צריך להגדיר את מעמד האינטלקטואליות באוניברסיטה. דבר שני דעת לשמה, ואנחנו נוטים לשכוח את זה, יכולה להיות גם דעת לשמה על דברים מקומיים, לאו דווקא אוניברסליים. דעת לשמה על הכלכלה הישראלית, היסטוריה ומשפט של ישראל וכו'. יש השתלטות של האוניברסליזם של מדעי הטבע על התחומים שמחוץ אליהם, ולכן צריך לעשות דעת לשמה שהיא מחוברת למציאות הישראלית. זה חלק מהטיעון שהאקדמיה מחוברת פחות מדי לחברה הישראלית.

פרופ' אמל ג'אמל

תפקידה של האקדמיה להמשיך לעשות מדע טוב במובן הרחב של המילה. תפיסה הומניסטית של העשייה האקדמית-אינטלקטואליות, הרחבת דעת, ידע, מחשבה חופשית, כל מה שמשתמע מכך, לצד שירות לחברה: כן לקידום התעשייה, כן לתרומה להעלאת רמת החיים בחברה באמצעות הכשרת אנשים מומחים וגם פטנטים ורעיונות וכו'. החיבור הזה מאוד חשוב.

הקשר בין שתי מטרות אלו לבין הצד הפוליטי והסוציולוגי של ההוויה החברתית והמציאות שאנחנו חיים בתוכה חייב להילקח בחשבון. התחושה של הנרדפות שקיימת כיום באקדמיה הישראלית היא הזדמנות. נכון שזה מסוכן ובעייתי אבל יש מקום לחשוב מחדש על מיקומה ותפקידה של האקדמיה, ועל הזהות, ההרכב והתפקידים של המוסדות האקדמיים. תחושת הנרדפות היא מניע טוב לא רק לשמור על הקיים אלא גם לביצוע רפורמה עמוקה במבנה האקדמיה, לא בהכרח בכיוון שאליו שהיא חותרת כיום.

הכימות האורתודוקסי של העשייה המחקרית והכפפת הכול למדדים כמותיים צרים הוא תחילת חיסולה של האקדמיה בשני מובנים, הראשון, הפגיעה ברוח הבסיסית של האקדמיה כמקום למחשבה חופשית המשוחררת ממגבלות כלשהן והמאפשרת מעוף רחב של מחשבה; חתירה להכפפת המחשבה האקדמית לכללים חדים מידי של פרסום והפצה מכרסמת ברוחה היצירתית וכתוצאה מכך ביכולתה;

והתפלפלויות מתודולוגיות שרק קומץ קטן של אנשים יכולים להבין הופכת למוערכת יותר מאשר יצירתיות מופתית שאיננה עומדת בכללי הפרסום המקובלים כיום. השני, קשור להפיכת סמכות חיצונית, הכלכלה או המדינה, לקריטריון עליון ליעילות של מחקר אקדמי. דבר כזה הוא מתכון לחיסול המחקר, בעיקר בתחומים שלאט לאט מאבדים את חשיבות קיומם כי יעילותם התעשייתית הצרכנית, התעשייתית, הכלכלית או הפוליטית נחשבת לנמוכה. מדעי הרוח הם הקורבן של תפיסה זו אך גם חלק ממדעי החברה כיום הם אינדיקציה טובה לא פחות. השתלטות הרציונל האינסטרומנטלי והפילוסופיה התכליתית הבאים לכדי ביטוי בכימות גובר על המחקר החברתי שבחלקו לגיטימי, אך נטייתו לשאלות כמו כמה הוא מצליח להסביר תופעות או לצפות תהליכים מצד אחד והדרישה שיעמוד בנוסחאות הלוקחות ממדעי הטבע מכרסמות בעצם מהות המחקר שנועד לחשוף תהליכים עמוקים שאינם עומדים בדרישות המתמטיזציה.

הנקודה השנייה בהקשר הזה היא ההיבט הסוציולוגי של האקדמיה. בהיבט זה האקדמיה לא יכולה להמשיך להיות רחוקה מתהליכים סוציולוגיים שמתרחשים בחברה. מה שקורה בארה"ב זו דוגמה טובה לכיוון שלא צריך ללכת בו. האקדמיה צריכה להיות בתוך החברה שבתוכה היא חיה ופועלת וממנה היא ממומנת, במיוחד אקדמיה ציבורית, וכמובן לצד חיזוק חופש הביטוי והחירות והסובלנות והעשייה האקדמית הטובה. אינטגרציה הולכת וגוברת של כוחות חברתיים שונים בתוך האקדמיה מתוך אחריות האקדמיה בלי ליפול לתוך המניפולציות הפופוליסטיות הקיימות כיום בחברה וברי לאפשר לנטיות פופוליסטיות או נטיות אינסטרומנטליות כמו הכנסת הצבא או מחנה צבאי לתוך אקדמיה או הפרדה מגדרית וכו', אבל בכל זאת כן לאפשר בצורה אחראית אינטגרציה של כוחות חברתיים נוספים וקיום דיון אמיתי ועמוק עם כוחות אלו על פניה של החברה ועל תפקידה של האקדמיה. זה דבר חשוב מאוד וכדי לעשות את זה לא ניתן להסתפק במכתבים לקוניים של ראשי האקדמיה לשלטון. לדבר אמת לשלטון הוא דבר מאוד חשוב ולכן צריך למצוא את האיזון הנכון בין ייחוד העבודה האקדמית, ובמנותק מלחצים מטריאליים או פוליטיים או צרכניים כאלו ואחרים, מצד אחד, לבין התעלמות מסוציולוגיה חברתית, מצד שני. זו הנוסחה שיכולה לספק פתרון למציאות שאנחנו חיים בתוכה.

לא צריך להיכנע למניפולציות הפופוליסטיות של חסידי הרפורמה המשפטית כרגע. שינויים כאלו הם ארוכי טווח, שראוי שהאקדמיה תנשום עמוק ותתכונן בתורה להתמודד עניינית עם השאלות האלו. האקדמיה איננה דבר הומוגני מונוליטי, יש מאבק בתוך האקדמיה בין עמדות שונות. זה הדבר שעליו צריך לנהל את אג'נדת היום, כיצד האקדמיה יכולה לתרום בתורה משמעותית לקירוב האקדמיה לחברה בלי לאבד את זהותה.

פרופ' יעל השילוני דולב

יש לקוות בהקשר הרחב לקבלת את הדברים האופטימיים שעלו מהדיון. כולנו יכולים להסכים שאנחנו בצומת קריטי, והמעט שאפשר לבקש שמכל סוגי הדמוקרטיה והפלפולים **קודם כל שנהיה דמוקרטיה**. יש כמה דברים שמוסכמים על הכול: **אין דמוקרטיה בלי זכות בחירה, אין דמוקרטיה בלי חופש ביטוי** התקווה היא לשמור על חלק ממה שיש ולהשיג הרבה מאוד ממה שעוד צריך להשיג ולשנות. חשוב שהאקדמיה תהייה כמה שיותר פעילה, תרחיב ותפתח את השערים שלה ותפעל ציבורית למען ערכים בסיסיים שאפשר להגדיר אותם כדמוקרטיים.

הפורום להשכלה גבוהה מופעל על ידי "בשער"

bashaar@bashaar.org.il | www.bashaar.org.il | 03-6424895 .70